View the original article

СУСПІЛЬСТВО

Василь Макух. Перший акт самоспалення в Європі на знак протесту проти політики СРСР

Ірина Штогрін

05 листопада 2026, 14:31

Учасник українського руху опору в СРСР Василь Макух (1927–1968). Вчинив самоспалення на Хрещатику Києві на знак протесту проти радянського тоталітаризму

Геть окупантів!», «Геть комуністичних колонізаторів!», *«Хай живе вільна Україна!», «Геть з окупованої Чехословаччини!» вигукнув Василь Макух 5 листопада 1968 року в центрі Києва, облив себе бензином і спалахнув як смолоскип.*

Ця подія, що сталася 5 листопада 1968 року, струсонула радянський режим і сколихнула дисидентський рух по всьому СРСР. Колишній вояк УПА й радянський політв'язень Василь Макух вчинив акт самоспалення посеред Хрещатика у Києві, висловивши у такий спосіб протест проти колонізаторської, окупаційної політики Кремля щодо України і вторгнення очолюваних Москвою військ Варшавського договору в Чехословаччину. 6 листопада від отриманих опіків Макух помер. Радянська влада замовчувала цей факт, а за поширення інформації про нього – карала ув'язненням. У 2017 році на місці самоспалення Макуха встановили меморіальну дошку.

Радіо Свобода в пам'ять про ці події нагадує ким був Василь Макух і який вплив мала його самопожертва.

Того листопадового дня із під'їзду будинку за адресою Хрещатик 27-А у Києві вибіг охоплений вогнем чоловік. Він викрикнув антирадянські заклики, пробіг кілька кроків і впав. Перехожі та міліціонери спробували загасити вогонь, але не змогли зробити це швидко. Наступного дня у лікарні **Василь Макух** помер у лікарні від опіків 70 відсотків тіла.

Воїн УПА, в'язень ГУЛАГу

Василь Макух народився 14 листопада 1927 року в селі **Карів** Сокальського району Львівщини. Виховувався у місцевому осередку «Просвіта», знання здобував у читальні товариства, яке очолював його брат **Іван Дужий**.

У 1944 році, коли Василеві виповнилося 18 років, він вступив до Української повстанської армії (УПА). Під псевдо «Микола» діяв у військовій розвідці. У 1946 році отримав поранення і непритомним потрапив у руки НКВС.

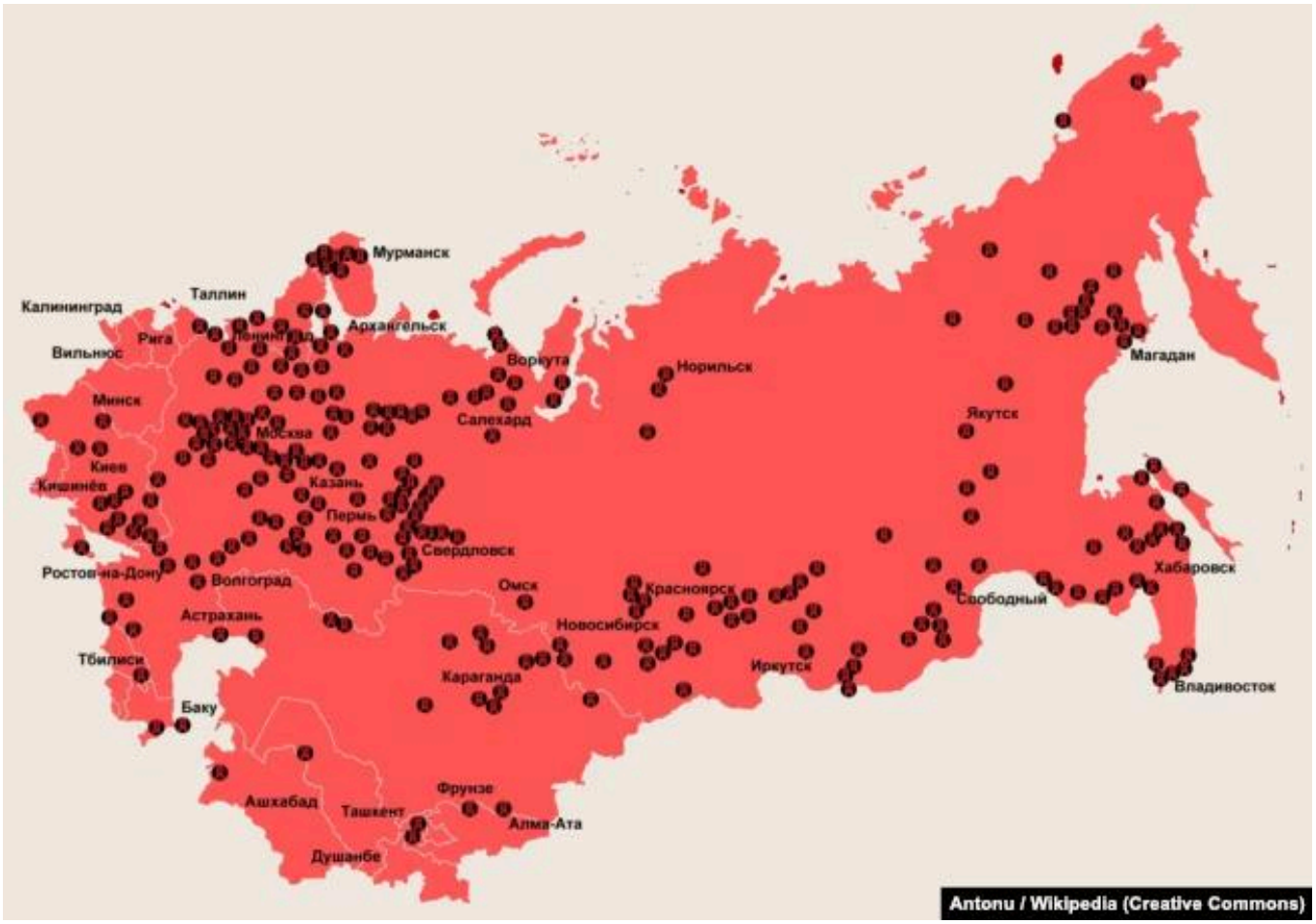

Василь Макух

«Він зазнав кілька поранень, прострелена нога (потім кульгав все життя), прострелена ключиця, одна куля зачепила навіть хребет. Він втратив свідомість. Це на диво стійка людина, дивовижною чистоти. Його катували: це видно за матеріалами справи. І він нікого не видав. Це на диво стійка людина, дивовижною чистоти», – розповідав Радіо Свобода дослідник розсекречених архівів каральних органів СРСР **Віктор Тупілко.**

Віктор Тупілко вивчав архівні документи та записував свідчення про Василя Макуха та Олексу Гірника. Наприкінці 2000-х років, на основі зібраних матеріалів, Тупілко створив у Донецьку **музей «Смолоскип»**. Після захоплення Донецька російськими бойовиками у 2014 році і початку гібридної війни проти України, музей був знищений.

Покарання Василь Макух відбував у **Дубровлазі Мордовської АРСР**, що входив до системи радянських концтаборів **ГУЛАГ**.

Карта розташування концтаборів ГУЛАГу СРСР

Тиснули, шантажували родиною

Після відбуття каторги у таборі, Макуха відправили на спецпоселення (примусове закріплення проживання на конкретному місці під наглядом радянських каральних органів, але вже не за колючим дротом, як у таборі).

Там Василь познайомився із **Лідією Запарою**, яку радянська влада покарала за «перебування на примусових роботах у Німеччині».

Між ними виникли глибокі почуття, однак Василь Макух не раз казав Лідії, що їй не варто з ним одружуватися.

«Все одно, рано чи пізно, я віддам своє життя за волю України, то навіщо створювати сім'ю», – казав Макух.

Василь Макух з дружиною Лідією. Фото з архіву дружини Василя Макуха – скановані фото Радіо Свобода надав краєзнавець Юрій Денисенко

Однак Лідія настояла на одруженні і у них народилося двоє дітей.

Після звільнення із спецпоселення, подружжя поселилося у тогочасному Дніпропетровську, бо повертатися у рідні місця тим, хто відбув ГУЛАГ, радянська влада забороняла.

Василь Макух з родиною: дружина Лідія, дочка Ольга і син Володимир

Як розповідають дослідники, радянські каральні органи дуже тиснули на Василя Макуха і після відбуття покарання. Його намагалися завербувати, шантажуючи завданням шкоди дітям та родині.

Але Василь Макух продовжував підпільну діяльність: підтримував зв'язок із дисидентами, писав маніфести проти насильницької русифікації українського населення та знищення національної культури.

21 серпня 1968 року очолювані Москвою війська Варшавського договору розпочали операцію «Дунай» – вторглися до Чехословаччини (існувала в 1918-1992 роках), придушили спротив пражан і зупинили реформи, спрямовані на побудову «соціалізму з людським обличчям», послаблення цензури, демократизацію суспільного життя, більшу свободу слова та економічну децентралізацію, що отримали назву «Празька весна».

Підпалений радянський танк біля будівлі Чехословацького радіо в Празі. 21 серпня 1968 року

Самоспалення

Наприкінці жовтня 1968 року під приводом поїздки до рідних на Львівщину Василь Макух вирушив до Києва.

Перед цим він відправив звернення до ЦК Компартії України із гострою критикою радянської колоніальної політики («*Я спалю себе в жертву не Вам, а нашому народові*»).

Листа Василя Макуха був оприлюднений завдяки зусиллям дніпрянина **Михайла Рябцева**. У серпні 2018 року дослідник біографії Макуха звернувся до центрального архіву СБУ із запитом, а у вересні отримав відповідь. Лист Василя Макуха складається із десяти рукописних аркушів. Він адресований до ЦК КПУ, особисто першому секретареві **Петру Шелесту** із підписом «Макух В. З Дніпропетровська». *«КПУ, як та собачка, виконує добросовісно всі примхи московського господаря, а Ви, шановний секретар ЦК КПУ, говорите, що її утворення у складі єдиної РКП(б) знаменувало собою новий етап у будівництві нашої… Так, це був новий етап ворожих підступів після Переяслава, за що*

український народ поплатився мільйонами своїх найкращих людей», – ось рядки з останнього листа Василя Макуха.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Самоспалення проти русифікації України і радянської окупації. Знайдено лист Василя Макуха

Дослідник Віктор Тупілко розповідав, що коли Василь Макух їхав до Києва, то на вокзал його проводжав товариш Григорій Ментух, і вмовляв його:

> *«Василю, не роби цього! Ти молодий, ти сильний. Ти можеш ще щось зробити!...*Він так посміхнувся і сказав: «Ти не розумієш, про що говориш. Я йду на це з радістю».

Вдова Макуха теж підтвердила, що її чоловік готувався до цього кроку фактично все життя. Він вважав, що тоді, коли радянська влада вбила, ув'язнила чи заламала усіх, хто міг чинити спротив, підняти людей на масові дії не є можливим, а тому залишається тільки одиночний акт боротьби. «Його зброя – ця жертва», – казала Лідія Макух.

- Близько 17:00 біля будинку №27а на вулиці Хрещатик у Києві Василь Макух вчинив акт самоспалення, вигукуючи «*Хай живе вільна Україна!*», «*Геть з окупантів із Чехословаччини!*»...
- Василь Макух став першим, хто вчинив у Європі самоспалення, протестуючи проти тоталітаризму та агресії.
- Через два місяці, 16 січня 1969 року, чеський студент студент Ян Палах близької 16:00 зняв пальто, облився горючою сумішшю і підпалив себе на Вацлавській площі у Празі, протестуючи проти радянської окупації.

В СРСР переслідували за інформацію про Макуха

Про самоспалення Василя Макуха (як і чеського студента Яна Палаха) радянська преса не повідомляла. Родину Макуха піддали допитам та цькуванню.

Однак, інформація про акт Василя Макуха передавали з уст в уста і поширювали через самвидав.

Про вчинок Макуха і Яна Палаха розповідало Радіо Свобода. Люди, вечорами, при зачинених вікнах і дверях, шукали на приймачах «ворожі голоси» (так влада СРСР називало Радіо Свобода) і слухали те, про що ніколи нічого не розповідали в СРСР.

Дисидент **Євген Пронюк** написав статтю **«Пам'яті героя»**, яку поширювали у вигляді листівок.

КДБ СРСР жорстоко переслідував усіх, хто поширював інформацію про самоспалення Василя Макуха та Яна Палаха. Людей звільняли з роботи, піддавали допитам і залякуванням, ув'язнювали.

У січні 1978 акт Макуха повторив Олекса Гірник.

Путінська Росія, розв'язавши у 2014 році гібридну, а з лютого 2022 року і повномасштабну війну проти України, фактично продовжує колонізаторську політику СРСР, направлену на знищення української державності та української ідентичності.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Його зброя – це жертва». Чому вчинив самоспалення Василь Макух

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Іване, йди додому»: у Празі згадали радянське вторгнення 1968 року та підтримали Україну

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Кулемети і танки безсилі проти думок та етичної сили людей» – Вацлав Гавел

Ірина Штогрін

На Радіо Свобода з жовтня 2007 року. Ведуча радіо і телеефірів, редактор спецпроєктів, старший вебредактор сайту

Facebook: Ірина Штогрін

Політика | Суспільство | Важливе на Свободі | ІСТОРІЯ РАДІО СВОБОДА ВІД 1954 РОКУ

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.